

szellemtől és csak mesterségnek tekintik hivatásukat. Figyelme mind-
ez állapotok javítására kiterjedt, de előszeretettel mégis az egyetemi
tudományokkal foglalkozott. A világnyelvnek megfelelőleg egy egye-
temes tudomány felállítására törekedett. Végre nem hagyhatjuk figyel-
men kívül, hogy a filozófiájában is oly eszmék rejtettek, melyek a
pedagógiára átalakító hatással voltak; ilyenekül felsorolja Le Visneur
pl. a petites perceptions tanát, a folytonosság törvényét és az egyéni
fejlődést, az egyéniség megbecsülésének az elvét.

Ha végigtekintünk rövid fejtegetésünkön, azonnal szembetűnő,
hogy Leibniz pedagógiai érdekű gondolatai közül eredeti, új alig van.
Még a világnyelv (Lullus) és egyetemes tudomány (Comenius) meg-
alkotására irányuló utópikus törekvéseiben is voltak elődei. Eszméinek
a pedagógiára való befolyása is nem annyira közvetlen — itt mások-
tól többet lehetett tanulni — mint inkább közvetett. Főjelentősége
«kora egész tudományos szelleme átalakításában, új erők és törek-
vések felkeltésében, új célok kitűzésében állott.» A stagnációt a szel-
lemi élet minden terén megszüntette és a mindenfelé meginduló
szellemi élénkségnek a pedagógia is jó hasznát látta. Hasonló jó
hatással volt *optimizmusa*, mely új bizalmat öntött elaludt vérű kor-
társaiba. Az ész mindenhatóságába vetett boldogító hitével megelőzi
a felvilágosodás korát. Természetes, hogy ennek az egyoldalú intel-
lektualizmusnak kedvezőtlen hatása is volt. Leibniz mindent az érte-
lem felvilágosításától, a tudományosság terjesztésétől várt, tehát a
kedély és akarat képzése a második helyre szorult, amint ő maga is
tiszt, nemes jellem, de az érzelem igazi melegsége nélkül. Általában
inkább mint a szellemi törekvések gyújtópontja áll előttünk, melyből
számos új sugár indul ki minden irányban, mintsem oly gondolkodó,
aki mások működését összefoglalta. Nem igazi eklektikus már azért
sem, mert «az eklektikusok hátranéznek, ő pedig állandóan előre
tekint». Eszméi más hatásokkal együtt mégis hozzájárultak nemzete-
etikai és intellektuális erejének felemeléséhez. Nemes türelemtől és az
igazság szeretetétől áthatott jelleme, lankadatlan tetteje pedig (ked-
venc mondása vott: «pars vitæ, quoties perditur hora), valameddig
a nagy egyéniségeket a szellemi munkások megbecsülik, neki is
állandó tiszteletet biztosít.

(Pozsony.)

Szelényi Ödön.

Társadalmi jogalkotás és nevelésügy.

1. A közelmúltban megalakult hazánkban a «Társadalmi Jog-
alkotás Országos Szövetsége». Ennek az egyesületközi alakulásnak
célja, «hogy a legszélesebb társadalmi rétegek bevonásával a technika,

a testi egészség, a közművelődési és a művészetpolitika vezető elvei szerint, a gazdasági és jogi szakkörök közreműködése mellett a kulturális és gazdasági élet korszerű szervezését előmozdítsa, az életviszonyokat avégből módszeresen megfigyelje és a kutatások eredményeit a jogalkotás céljaira feldolgozza.» Ebben az elég terjedelmes célmeghatározásban mi húztuk alá azt, amit kiemelendőnek tartottunk mind a lényeg és a kritika, mind pedig a nevelésügy szempontjából. Ez utóbbit illetőleg nem hallgathatjuk el azt a (fogalmazásbeli?) hiányt, hogy az új intézmény még a kulturális élet korszerű szervezését is kifejezetten csak a gazdasági és jogi szakkörök közreműködésével óhajtja előmozdítani, a közművelődés szakköreiről ellenben hallgat; hogy továbbá kutatásainak eredményeit szintén kifejezetten «a jogalkotás céljaira» akarja feldolgozni, amiben újabb mellőzését látjuk az iskola és nevelés általában a közművelődés ügyének. Maga a mozgalom megindítója, dr. Szirtes Artur ügyvéd és jogtudományi író, a szövetségnek egyik legfontosabb feladatát abban látja, «hogy a küzdő társadalomgazdasági csoportoknak homogén érdekeik szerint való szervezkedését és ezzel magának a gazdasági életnek korszerű szervezését a szociális igazságosság jegyében kialakított kulturális szempontok terjesztésével segítse» (Társadalom és jogalkotás, 12. l.), meg akarja valósítani azt a már a háború előtt megindult törekvést, «hogy a jogfejlődés a gazdasági élet fejlődésével lépést tartson» (13. l.); majd végül «A kultúra joga: ez a mi propagandánk rövid foglalata» (14. l.).

Nem mellőzhettük ezeket az idézeteket egyrészt az olvasónak előzetes tájékoztatása érdekében, másrészt meg azért, hogy a nevelésügyön felépülő, saját eltérő nézeteinket megokolhassuk, mert itt is elsősorban az elvi felfogást kell tisztázni. A szövetség részletes munkarendjében nem kevesebb mint 10 olyan szakot sorol fel (technika, pedagógia, orvostudomány, . . . büntetőjog, közigazgatás), amelyek a jogalkotás szempontjából kerülnének feldolgozásra. Ilyen értelemben az új intézmény mint egy magasabb rendű Társadalomtudományi Társaság tűnik fel előttünk, mely egyetemes társadalom-filozófiai alapon a jogalkotás érdekében vezérkar módjára, hogy úgy mondjuk «minden egyebet» bele- és összefoglalni igyekszik. Ebben a minden egyébben hely jutna a nevelés- és oktatásügynek is. Mint láttuk, «a kultúra jogát» hangoztatja, amely azonban, közelebbről tekintve, a jog kulturájának bizonyul. S ezzel elérkeztünk az ütközőponthoz, amelynek mi, sajnos, nemcsak elméletben vagyunk részesei, hanem amit saját testünkön is érzünk. Legfőbb ideje, hogy a «jog» és a «kultúra» fogalmait és kölcsönös viszonyukat tisztázzuk és mi pedagógusok felsőbbbségi jogigényünket bejelentsük és kivívjuk. Ez már csak azért is szükséges, mert mi már régebben és nem ok nélkül állást foglaltunk a nevelés-

és oktatásügynek eljogásztatása és eljogositása ellen; küzdünk ama hagyomány ellen, melynek járma alatt nyögünk, hogy t. i. a jogi képesítés mindenre képesít; szóval nem ismerhetjük el a jogtudománynak abbéli törekvését, hogy a többi tudományokat uralma alá hajtsa. Mi is valljuk «a kultúra jogát», sőt amúgy igazában azt tartjuk, hogy a kultúra joga még — a jogra is kiterjed. S ezért azt tartjuk, hogy nem a jog a fő- és központ, hanem a kultúra; s ezért tudunk csak nehezen megbarátkozni olyan haladó szervezettel, amely a jog fennhatósága alatt a kultúrának, a közművelődésnek, a nevelés- és oktatásügynek, ha nem is hamupipőke, de nagyjában közlegény szerepet akar juttatni. Nem a jog fogja iskoláinkat, nevelésünket, az emberiséget megjavítani; hanem ellenkezőleg a jobb iskola és nevelés fog olyan emberiséget érlelni, amely maga fogja előbbre vinni a jogot és fejleszteni, tökéletesíteni a jogalkotást. Mi legyünk az oltár, amely köré a többi hivatásbeliek gyülekeznek, hogy közös munkával vigyük előbbre önmagunkat. Ez nem hiú akadémikuskodás, nem elsőbbségi törekvés, hanem szent meggyőződésünk, mely a tények sziklaerős talapatán nyugszik. Készséggel elismerjük, hogy a Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetsége üdvös munkát végezhet, ha az új idők követele fejlődés érdekében a tudományos gyakorlat kísérleti eszközeivel valamely «új módszer» megállapításán fáradozik, s ebben neki szívesen nyújtunk segítőkézket; de e közreműködő szerep mellett elvi szempontból is fenn kell tartanunk azt a lehetőséget és követelményt, hogy önállóan és vezető irányzattal foglalkozunk a nevelés- és iskolaüggyel, amelyet nem lehet a jogalkotás medrébe beleszorítani.

2. Az új szövetség egy 48 lapra terjedő füzettel, mint munkálatainak I. számával lépett a nyilvánosság elé,¹ amelyet ez úton óhajt felvilágosítani, megnyerni. A füzet 5 értekezése közül minket a *Társadalmi jogalkotás és nevelésügy* című érdekel közléről (37—48. l.). Ezzel a témával bizony nem volt könnyű megbirkózni s úgy találjuk, hogy az még *Imre Sándornak* sem sikerült. Érzésünk szerint a címbeli 2 fogalom bizonyos erőszakos, mesterséges párosítást mutat; mi a cím hallatára egészen más dolgokra gondoltunk, mint amilyeneket a szerző fejteget, valami reálisabb jogalkotásra: teszem arra, hogy a társadalomból kinőtt jog miként hat vissza az iskolára; hogy ez utóbbi, mint megannyi kicsiny társadalom, mennyiben értékesíthető a jogalkotásra (pl. tanulói törvény- és esküdtszékek); azután általánosságban a jognak, igazságosságnak szerepe az iskolában, nevelésben; az igazság gyakorlására és igazságtalanság elviselésére irányuló nevelés stb. A jelzett nehézségek figyelembevételével s minthogy a szerzőnek úttörő, sőt eszme-

¹ L. az *Új könyvek* rovatában. A szerk.

törő munkát kellett végrehajtani. elismerjük, hogy érdemes munkát végzett. Értekezése 3 részből áll. A bevezető részben a címbeli 2 fogalom kapcsolatát, közös alapját a társadalomban látja; ebből nőjjenek ki a törvények, ehhez alkalmazkodjék szüntelen a nevelés. A nevelés irányát a szükséglet szabja meg, ez utóbbit tehát állandóan számon kell tartani. A 2. és 3. részben a szerzőnek egy-egy előttünk már ismert programszerű hitvallásával, illetőleg tervével találkozunk, amelyeket most alkalomszerűen a «társadalmi jogalkotás» mozgalmanak keretébe illeszt be. Igaz, hogy a nevelés ügye ma már közügy, amelybe a gyakran elfogult hivatásos nevelőkön kívül a többi hivatások, pályák képviselőit is bele kell vonni, hogy a legkülönbözőbb tapasztalatokat eredményesen lehessen összesíteni. Az is igaz, hogy az egész nevelésügynek egyetemes összefoglalására nincsen szervünk (40. l.). De alig hiszem, hogy e régi szükségletek és súlyos hiányok kielégítésére az új szövetség lenne hivatva, amelynek eredője másfelé tart és amely a mi erőnket jogalkotásra akarja gyümölcösöztetni, holott nekünk egyetemes iskola- és nevelésügyi alkotásokra van szükségünk minél több és többféle külső tényező közreműködésével. A mi ügyünk nem fér el egy nagyobb lakás hónapos szobájában, nekünk saját hatalmas palotára van szükségünk; egyelőre talán amolyan «Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht»-félére, amelynek lehetne egy szakosztálya a jog és jogalkotás számára avagy — aminek jóformán az alapelveit is megtaláljuk ebben az előadásban — olyasmire, amilyen a „Deutscher Ausschuss für Erziehung und Unterricht“. Mindenekelőtt a meglévő iskola- és nevelésügyi szervezeteket kell magasabb egységekbe összeforrasztani (pl. tanítóegyesületek és tanáregyesületek szövetsége, oktató szövetség) és ezen az úton egy olyan, a szó legjobb értelmének megfelelő egyetemes *Bureau of Education* útjait egyengetni, amelyben minden helyet talál, ami az ember-, a nemzetnevelésre tartozik. Ha a világháború ennek az egyetlen pedagógia háborús célnak megvalósítását lehetővé tenné, talán utólag még ki is békülnénk a sorssal.

A 3., aránylag legterjedelmesebb részben Imre S. szeretettel foglalkozik azzal a tervével, «amelyen már rég ábrándozik» (48. l.) és amelyre a bevezetésben (39. l.) is utal: egy köznevelési törvény előkészítésével az egyes vidékeknek, a lakosság egyes részeinek nevelésügyi állapotrajzai segítségével (44., 47. l.). Az egész országnak ilyen vidékek szerint differenciált kulturális felmérése, mondhatnók: közművelődési katasztere szerzőnknek legsajátabb, régóta érdeklődő kedvenc eszméje, amelynek hatalmas ívben emelkedő eszményi épületét mi élvezettel és érdeklődéssel szemléljük, amelynek megvalósításában azonban alig merünk bízni. Hisz ő maga is elismeri, hogy ezt a munkát nálunk senki sem végzi (44. l.) s mi hozzátehetjük, hogy

ilyesmit — tudunkkal — másutt sem valósítottak még meg. Ennek pedig szerintünk, két mélyenfekvő oka van. Az egyik az, hogy iskolai súlymérők és nevelésügyi hőmérők híjján, ennek az országos közműveltségi állapotrajznak elkészítésére külön kiképzett, rátermett személyzetre, ennek pedig sok időre lenne szüksége; a másik meg az, hogy mire ez a munka elkészülne (az anyag összegyűjtése és feldolgozása néhány évi munkát kívánna), az a továbbépítésre nézve jórészt már túlhaladt és avult lenne, mint a statisztikai adatok általában. Bármily nehezemre essék is, én tehát ebben, legalább mai viszonyaink között, a nemzetnevelésért rajongó magyar léleknek pedagógiai délibábját látom, egy csábító, kápráztató utópiát, amelyre ráillik az a jelző, amelyet a németek az én Világakadémiámra alkalmaztak: *ein berückend schöner Gelehrtenraum*.

A «Társadalmi jogalkotás és nevelésügy» dolgában tehát nem igen tudunk eligazodni és úgy látjuk, hogy a szerző adós maradt a címre való felelettel: hogy miért kell a nevelésügyet a társadalmi jogalkotáshoz kapcsolni, az annyira szükséges és álhítozott köznevelési törvényt éppen ezzel és ennek megvalósítani, ahelyett, hogy inkább a társadalmi jogalkotást csatolnók a közművelődéshez, a társadalmat az iskolához, amelyek szüntelen egymásra hatnak. Rajtunk az az érzés veit erőt, hogy a szerző a «Társadalom és nevelésügy» kérdésében vallott s *Nemzetnevelés* (Budapest, 1912, Benkő) c. könyvében fejtegetett nézeteinek és terveinek az új szövetség keretében való könnyebb megvalósítási lehetőségére gondolt. Ebből pedig egy a jövőre nézve biztató tanulságot vonhatunk le. Inkább mint valaha áll az a tétel, hogy a nevelés, az iskola közügy, amelyben a köznek kell közreműködnie. Nekünk a társadalmi jogalkotásnál elébbre valók a társadalmi nevelésügyi alkotások, amelyeket, természetesen, szintén szervezni kell. Erre a szövet még meg kell teremteni! A közoktatásügyi miniszterium nem az (41. l.), a Közoktatási Tanács sém. A Magyar Pedagógiai Társaság még nem az, de talán azzá lenne fejleszthető.¹ Ennek nagy előnye a többi rokon egyesületekkel szemben, hogy az iskola- és nevelésügy minden fajta tényezőit egyesíti magában tudományos alapon. Kérdés azonban, vajjon pusztán felolvasásaival és folyóiratával kielégítheti-e még korunk követelményeit s vajjon 26 évi változatlan működés után nem érkezett-e el ideje valamelyes újjászervezésnek és továbbfejlesztésnek? Azt hisszük, hogy igenis érkezett: az idő kereke nem állt meg, a 3 háborús esztendő a forgását még külön is hatal-

¹ Így pl. az új «Deutsche Gesellschaft zur Förderung häuslicher Erziehung» példájára egy rokon, gyakorlati és társadalmi szakosztály felállítását ajánlottam a Népt. Lapjában.

masan meggyorsította, új eszmék, új feladatok merültek fel és új emberek. A régiebb eszméknek, az öregebb embereknek ezzel számolniok kell. Barátkozunk meg ezzel a ténnyel és elmélkedjünk felette. Imre S. jeligéül használja Eötvösnek ezt a mondatát: «A nevelés csak annyiban éri el célját, amennyiben az élet viszonyainak megfelel.» Ez ráillik a nevelési egyesületekre is.

Kemény Ferenc.

Egyetemes irodalomtörténet a görögptlő helyett.

A gimnáziumok hiányos tanterve ellen felhozott érvekre az a leggyakoribb válasz, hogy a gimnázium nem szakiskola, hanem az általános műveltségre előkészítő intézmény. Ha elfogadjuk a gimnázialis tanítás alapelveinek az általános műveltség megszerzésére való törekvést, akkor önként felvetődik a kérdés, hogy a világ szellemi termékei elől miért zárkózik el olyan következetes makacssággal éppen a gimnázium, mely büszkélkedik azzal, hogy egyetemes szellemi kincsekkel bocsátja útjára növendékeit. Sok szó esik most a középiskolák reformjáról: ezzel kapcsolatban szeretném az illetékesek figyelmét felhívni egy eddigelé mellőzött tárgy tanítására.

Ugyebár mindenki csodálkoznék azon, ha nemzeti történelmünk tanítása mellől számúznék a középiskolából a világtörténelmet? A világegyetem mozgó eszméiről, azoknak átalakító hatásáról kell, hogy tiszta, áttekinthető képe legyen az életbe induló ifjúnak. Nincs pedagógus, aki vitatná, hogy a történelem a maga tanulásaival, örök emberi megnyilatkozásaival, vissza-visszatérő eszmeáramlataival nem ama «magistra vitæ», mely az embert közelebb hozza saját lelkéhez, törekvéseihez, szóval énjéhez s a leghivebben jelöli ki helyét a társadalomban. S hogyan vagyunk a szellem történetével? Tanítunk nemzeti irodalmat világirodalom nélkül!

Amint a történelem nem ismer elszigetelt jelenségeket, — minden mozgalom, törekvés, szellemi áramlat, társadalmi kérdés egyetemes jelentőségű s faji, vallási, geográfiai határok közé nem szorítható, — úgy az irodalom termékei is élvezik az egyetemes emberi köztulajdon kiváltságait. A nagy szellemek irodalmi termékei nem tudnak megmaradni hazájok szűkebb határai között s utat törnek maguknak mindenfelé. Ar irodalmi lángelmék lelkök kipattant szikráival másutt is gyújtanak. Az irodalom nemcsak hogy nem különíti el az emberiséget, de sőt éppen összehozza s nagy szellemi köztársaságba tömöríti az irodalom munkásait. A történelem ismeri a háborúkat, de az irodalom nem; éppen azért egy Anatole France, D'Annunzio ellenségünk ugyan a történelem szerint, de lehet barátunk az iro-